

УДК 343.915:351.766.2

Ніколенко Дмитро Олександрович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ;

Григоренко Ірина Анатоліївна – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Національної академії внутрішніх справ

ПРИНЦИП «COMMUNITY POLICING» ЯК ІНТЕГРАЛЬНА СКЛАДОВА РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Розглянуто можливості підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів на засадах реалізації принципу «community policing» у профілактиці правопорушень та гармонізації процесу соціалізації неповнолітніх з особливими потребами за місцем проживання.

Ключові слова: «сервісна» функція правоохоронних органів; ідея «community policing»; профілактика правопорушень; неповнолітні; підлітки з особливими потребами; права дитини; девіантна поведінка; соціалізація; соціальна адаптація.

Рассмотрены возможности повышения эффективности деятельности правоохранительных органов на основе реализации принципа «community policing» в профилактике правонарушений и гармонизации процесса социализации несовершеннолетних с особыми потребностями по месту жительства.

Ключевые слова: сервисная функция правоохранительных органов; идея «community policing»; профилактика

правонарушень, невершеннолетние, подростки с отклонениями в развитии; права детей; девиантное поведение; социализация; социальная адаптация.

Timeliness of the article is defined with modern demands for integration of social institutes of modern civilized society in the attitude to the least protected sections of the population, their rights and liberty realization.

Possibilities of efficiency increase in the activities of law enforcement agencies on the basis of «community policing» principle implementation into law enforcement structure during the preventive measures of offences and socialization of infants with special needs by their place of living process harmonization are studied in the article. It is utterly significant and poorly elucidated in scientific periodicals.

The article shows philosophy of the «Community Policing» style in the management and strategy of activities of law enforcement agencies on the basis of partnership with the population, emphasizes its correspondence to vital needs to improve the activities of law enforcement agencies during creating necessary conditions while solving a number of problems of preventive measures and correction of delinquent behavior of individuals with special intellectual needs by their place of living.

Thorough disclosure of the essence of «Community Policing» principle and experience of its implementation in the USA and the countries of Western Europe introduces the new modern long-term reformation of internal affairs authorities of Ukraine. The detailed analysis of personality of infants with special needs and mentioned stages of their socialization complete the theoretical and practical significance of the content of the article. It also introduces practical workers to the modern scientific theoretical conception of the condition of the problem.

Keywords: Service function of law enforcement structure; community policing; preventive measures if offences; infants, infants with special needs; children rights; deviant activities; socialization; social adaptation.

Тенденція до інтеграції відомих у світі національних правових систем, що останніми роками стає дедалі помітнішою, зумовлює визначення напрямів реформування

органів внутрішніх справ як з урахуванням досвіду інших європейських країн, так і національних правових традицій, ментальності й визнаних практикою напрацювань.

Поетапна реорганізація ОВС України передбачає їх перетворення на багатофункціональне відомство європейського зразка, на яке покладається реалізація адміністративно-розпорядчої функції у сфері забезпечення внутрішньої (публічної) безпеки на засадах багатопрофільності, демілітаризації і розумної децентралізації управління і спрямована на впровадження нової моделі організаційної роботи органів внутрішніх справ з їх переорієнтацію на виконання обслуговуючої (сервісної) функції і підвищення культури поліцейської роботи.

Реалізація в Україні прийнятої в США та інших європейських країнах концепції «community policing» передбачає надання територіальним органам внутрішніх справ широких можливостей для самостійних дій з урахуванням особливостей криміногенної обстановки й очікувань населення та оптимально поєднує принципи підзвітності й тісної співпраці з населенням.

«Community policing» – це філософія стилю управління та стратегії діяльності правоохоронних органів на засадах партнерства з населенням, відповідно до його потреб та нагальних проблем. Головною метою є створення та підтримування активної та тісної співпраці з громадянами в атмосфері довіри один до одного, що допоможе як краще аналізувати проблеми так і якісно знаходити їх рішення, таким чином втілюючи в життя сервісну функцію поліції. Європейський вибір – це система послідовних реформ, спрямованих на втілення європейських цінностей: розвиток стабільності, демократія, громадське суспільство тощо.

Огляд джерел, присвячених стратегіям поліцейської діяльності, зорієнтованим на громаду, демонструє основні моделі реалізації ідеї «community policing»: поліцейське обслуговування, засноване на територіальному принципі (area-based policing); товариство багатьох агенцій (multi-agency partnerships); попередження злочинів засобами громади (community crime prevention); стратегії поліцейсько-громадського контакту (police-public contact strategies); територіально-базовані піші патрулі

(area-based foot patrols); залучення громади та консультування з громадами (community involvement and consultation).

Проблема пошуку нових шляхів і принципів підвищення рівня ефективності профілактики і боротьби з правопорушеннями та злочинами серед неповнолітніх в нашому суспільстві забезпечується умовами наполегливої, цілеспрямованої, науково обґрунтованої і послідовної роботи щодо системного аналізу соціально-економічних детермінант девіантної поведінки. Глибоке і всебічне вивчення особистості неповнолітнього правопорушника, його ціннісно-мотиваційної сфери, спрямованості інтересів, інтелектуального потенціалу, психічного та фізичного здоров'я на рівні місцевої громади, забезпечує належні умови дотримання головних принципів Конвенції ООН про права дитини, з одного боку, і спонукає до інноваційної трансформації існуючих поглядів на корекцію протиправної поведінки серед підлітків.

Особливої гостроти проблема профілактики протиправної поведінки набуває в роботі з неповнолітніми із особливими потребами, які обумовлені вадами психічного розвитку.

Кримінологічні дослідження свідчать, що психічні аномалії мають від 57% до 76% неповнолітніх правопорушників. В даному випадку мова йде про граничні психічні аномалії та стани – такі відхилення в розвитку психіки, що не перешкоджають неповнолітньому керувати своєю поведінкою й усвідомлювати наслідки своїх дій, проте значно звужують їх модальність. Найбільш поширеними психічними аномаліями є: психопатичний розвиток і психопатія (29,6%), залишкові вияви органічного враження мозку й інтелектуальна недостатність (54%). Як правило це підлітки, у яких внаслідок органічного ураження мозку спостерігається порушення нормального розвитку психічних, особливо вищих пізнавальних процесів, а саме: адекватного сприймання об'єктивної дійсності, активізації мнемічних процесів, уяви, словесно-логічного мислення, мови тощо. Для них характерна наявність патологічних рис в емоційно вольовій сфері, підвищення збудливості або, навпаки, інертність, складнощі формування інтересів і соціальної мотивації діяльності.

Аналіз узагальнених матеріалів психологічних і педагогічних досліджень щодо особливостей розвитку і поведінки розумово відсталих неповнолітніх правопорушників в

Україні (І. Д. Беха, В. І. Бондаря, В. І. Кривуші, Н. Ю. Максимової, С. Д. Максименка, В. С. Медведєва, О. П. Северова, В. М. Синьова, М. О. Супруна та ін.) дає можливість виділити особистісні фактори, що визначають їхню поведінку в соціально-проблемних умовах, а саме: високу навіюваність, наслідуваність в поведінці, залежність від думок та оцінок оточуючих, низьку здатність до передбачення віддалених наслідків своїх вчинків, слабкість боротьби мотивів під час прийняття рішень, порушення опрідмечування потреб тощо.

Наявність якісних особистісних своєрідностей у підлітків з особливими потребами детермінує характер впливу на них з боку працівників ОВС, соціальних служб, місцевої громади і висуває на перший план проблему гуманізації профілактичної роботи девіантної поведінки на засадах диференціації й індивідуалізації, всебічного і глибокого вивчення особистості неповнолітнього із зазначеними розумовими вадами та реалізує вимоги «Декларації про права розумово відсталих осіб» [12], яка наголошує на тому, що розумово відстала особа має у найвищому ступені реалізовувати ті самі права, що й інші люди, а також повинна мати право на належне медичне обслуговування та лікування, право на освіту, навчання, відновлення працездатності й опіку, що дозволяє їй розвивати свої здібності і максимальні можливості.

Результативність процесу соціалізації неповнолітніх правопорушників з особливими потребами в на рівні місцевих громад залежить від того, наскільки повно й коректно враховуються науково обґрунтовані методичні засади цього процесу, зокрема:

1. При визначенні перспектив профілактично-корекційної роботи з боку працівників ОВС, соціальних служб та органів місцевого самоврядування необхідно керуватися положенням діалектики про те, що всі явища, процеси перебувають у безперервному русі і змінах, зумовлених об'єктивними закономірностями. Негативний вплив, що викликав деформацію деяких психічних функцій, за сприятливих обставин компенсується здатністю, що розвивається, до заміни втрачених, ослаблених чи зруйнованих функцій, їх перебудови, нарешті, до формування інших способів дій.

2. Своєчасно виявляти можливості поступального руху вперед, які криються в природі підлітка з особливими потребами

схильного до правопорушення й на основі їх пізнання забезпечувати умови для їх профілактики, спрямовувати процес корекції у потрібному руслі.

3. Для правильного розуміння аномального розвитку й умов їх компенсації суттєве значення має коректне дотримання працівниками ОВС принципу детермінованості стану, дій, вчинків, і можливостей неповнолітніх. Опора на принцип детермінації дає змогу точніше здійснювати диференційовану діагностику, проникати в причини відхилень у поведінці вихованців. Правильне розкриття діалектики переходу психічної структури від конкретно-дійової, що відповідає первинному дефекту, до вищих і складніших структур, дає змогу з'ясувати роль нових утворень психіки в удосконаленні та перебудові попередніх.

4. Розвиток особи з особливими потребами на початковому етапі детермінується внутрішніми умовами – результатами поразки й обставинами, що склалися при цьому в утробі матері. Однак в постнатальний період у формуванні особистості дедалі більшої ваги набувають зовнішні, соціальні фактори, зокрема, навколишнє середовище і виховання. Від інтенсивності цього етапу залежить ефективність процесу компенсації та корекції недоліків інтелектуального розвитку.

5. Популяція неповнолітніх з особливими потребами далеко неоднорідна як за характером, так і за глибиною ураження інтелекту. Поєднання одиночного із загальним і особливим дає змогу працівникам ОВС виявити характер відхилень у розвитку кожної особи. На цій основі будується система індивідуального підходу, що є одним із провідних принципів профілактичної та корекційно-виховної роботи.

6. Реалізація неповнолітнім з особливими потребами своїх потенційних можливостей щодо розумового і фізичного розвитку безпосередньо залежить від часу включення його в профілактичний процес про соціального спрямування, від його систематичності й інтенсивності [13].

Як зазначав Л. С. Виготський, успіх психолого-педагогічного впливу будується не тільки на досягнутому (актуальному) рівні розвитку, а й на активізації функцій, котрі ще не визріли, але за сприятливих умов можуть перерости в актуальний рівень. У процесі безперервного перетворення

потенційних можливостей на реальні й полягає динаміка переходу до засвоєння вищих соціально прийнятих норм поведінки.

За вищезазначених обставин непересічного значення набуває і проблема пошуку загальних інтеграційних психічних утворень в підлітковому віці які лежать в основі профілактики девіантної поведінки осіб з особливими потребами як предтечі скоєння делінквентних та кримінальних вчинків.

Як відомо, особливість підліткового періоду у розвитку особистості обумовлена складністю і важливістю процесів які відбуваються у житті дитини з 10 до 15 років. Перехід від дитинства до дорослого життя визначає основний зміст і специфічну відмінність усіх сторін розвитку в цей період. Перебудова організму, самосвідомості, стосунків із дорослими і товаришами, способів соціальної взаємодії з ними, інтересів, пізнавальної і навчальної діяльності, змісту морально-етичних норм, які опосередковують поведінку, діяльність і відношення є наслідком становлення якісно нових утворень особистості.

Основу формування нових психологічних і особистісних якостей підлітків складає спілкування в процесі різних видів діяльності. Визначальною особливістю спілкування і поведінки підлітків є яскраво виражений їх особистісний характер. Зміна соціальної ситуації розвитку підлітків пов'язана з їх прагненням долучитися до світу дорослості, орієнтацією на норми і цінності цього світу. Характерним новоутворенням підліткового віку, як зазначає А. В. Петровський, є «відчуття дорослості», а також розвиток самосвідомості і самооцінки, цікавості до себе як до особистості, до власних можливостей і здібностей [3].

Підлітковий період подовжений у часі. Він залежить від багатьох чинників і відбувається нерівномірно і неоднозначно через наявність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які або прискорюють процес дорослішання або його стримують. З одного боку, підлітковість – це вік соціалізації, вращування в світ людської культури та суспільних цінностей, а з другого - це вік індивідуалізації, відкриття та утвердження власного унікального та неповторного «Я». Руйнування попередніх стереотипів, інтересів і стосунків дитини, виникнення внутрішніх протиріч і ускладнень які виникають в процесі виховного впливу з боку дорослого суспільства у вигляді агресивності, непокори,

протесту, негативізму, скептицизму, цинізму обумовлені рядом закономірностей формування особистості. По-перше, це перехід від безпосередніх, природних форм і способів поведінки до опосередкованих, штучних, таких, що виникли в процесі культурного розвитку психологічних функцій. По-друге, це індивідуальне застосування колективних, соціальних способів адаптації, форм поведінки і мислення особистості до життя. По-третє, це перехід функцій зовні у внутрішній світ людини [2].

Сполучаючись із високим динамізмом економічних, соціальних та соціально-психологічних явищ сьогодення проблема соціалізації та соціальної адаптації дитини до дорослого життя набуває непересічного характеру. Безпритульність, ріст злочинності серед неповнолітніх, припинення навчання, вживання наркотичних речовин, аморальна поведінка – неповний перелік проблем пов'язаних з поведінковою активністю підлітків в нашому суспільстві, її структурою, змістом та формами.

За таких умов проблема профілактики девіантної поведінки підлітків в нашому суспільстві набуває особливого значення. Попередження поведінкових відхилень у неповнолітніх передбачає систему загальних і спеціальних заходів на різних рівнях соціальної організації: загальнодержавному, правовому, суспільному, економічному, медично-санітарному, педагогічному, соціально-психологічному. Вона має на меті не лише виявлення і усунення причин і умов, що призводять до порушення усталених моральних та правових норм. На думку В. М. Оржеховської профілактика девіантної поведінки не обмежується попереджувальною роботою, а являє собою систему заходів по перевихованню і формуванню особистості [9]. Профілактику девіантної поведінки підлітків слід розглядати і як систему колективних і індивідуальних виховних впливів, спрямованих на вироблення імунітету до негативних впливів оточуючого середовища.

Оскільки сутність причин правопорушень полягає в соціальній дезадаптації, правовий аспект психолого-педагогічної профілактики передбачає необхідність формування у важковиховуваних підлітків здатності до самовизначення, самопізнання, самовдосконалення, розширення особистого досвіду гуманних і демократичних стосунків, прагнення до

активного подолання негативних явищ в соціальній дійсності, набуття ефективних і необхідних умінь і навичок нормативної поведінки. Реалізація вищезазначеного у тісному поєднанні із моделлю реалізації ідеї «community policing», на нашу думку, сприятиме підвищенню ефективності процесу профілактики правопорушень серед неповнолітніх із гармонійним врахуванням прав і свобод однієї із найбільш соціально вразливих категорій – підлітків з особливими потребами.

Концепція комунальної діяльності органів внутрішніх справ в XXI ст. набуває чинності основної філософії. Її реалізація дозволяє вирішити проблеми інформаційного вакууму навколо діяльності правоохоронних органів за місцем проживання, їх відірваності від населення, авторитету і поваги у суспільстві, робить населення і працівників ОВС партнерами. Найбільш важливим при цьому є соціальна спрямованість їх діяльності, забезпечення спокою у районі проживання, готовність прийти на допомогу в надзвичайних ситуаціях або попередити їх виникнення. Це вимагає перерозподілу стратегічних та тактичних завдань взаємодії з населенням, змісту їх діяльності, ролі її керівних органів та спільного з громадою планування охорони і підтримання правопорядку. Досягнення розумного балансу між превентивними і силовими діями є головною складовою стратегії діяльності органів внутрішніх справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 3. – С. 3–13.
2. Выготский Л. С. Основные проблемы дефектологии / Л. С. Выготский // Собрание сочинений : [в 6 т.]. – М. : Педагогика, 1983. – . – Т. 5 : Общие основы дефектологии / под ред. Т. А. Власовой. – 1983. – ил. – (Акад. пед. наук СССР).
3. Возрастная и педагогическая психология : [учеб. для студ. пед. ин-тов] / Давыдов В. В., Драгунова Т. В., Ительсон Л. Б. и др. ; [под ред. А. В. Петровского]. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Просвещение, 1979. – С. 101–116.
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4 листоп. 1950 р.) // Права людини

і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам ; Київ : Українсько-Американське бюро захисту прав людини, 1996. – С. 212–229.

5. Єременко І. Г. Вихідні засоби концепції освіти й виховання дітей з відхиленнями у розумовому розвитку / І. Г. Єременко, В. І. Бондар // Педагогіка і психологія. 1994. – № 1. – С. 101–110.

6. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения) : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Е. В. Змановская. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академия, 2006. – 288 с.

7. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К. : КММ, 2006. – 240 с.

8. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения : [учеб. пособие] / В. Д. Менделевич. – СПб. : Речь, 2005. – 445 с.

9. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : [навч.-метод. посіб.] / В. М. Оржеховська. – К. : ВіАн, 1996. – 352 с.

10. Синьов В. М. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців / Синьов В. М., Радов Г. О., Кривуша В. І., Беца О. В. – К. : МП «Леся», 1997. – 272 с.

11. Экспериментальная психология / ред.-сост. : П. Фресс, Ж. Пиаже. – М. : Прогресс, 1966, 1978. – Вып. 6. – С. 111.

12. Декларація про права розумово відсталих осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

13. Костюк В. Л. Міжнародний досвід діяльності патрульної служби у забезпеченні охорони громадського порядку : [метод. рек.] // Костюк В. Л., Молотай В. А., Пелагеша О. Г., Сивухін В. С. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 28 с.

14. Sterbfiing A. «Buergerfreundlichkeit der Polizei» und «Focus-Polizeitest» einige punktuelle Vergleiche / A. Sterbfiing Polizei. – 2002. – Heft 11.

15. Tilley N. Community Policing, Problem Oriented Policing and Intelligence – Led Policing Handbook of Policing I N. Tilley. – Portland, 2005.

16. Rothfuss U. Der Polizeibeamte – anders als andere Menschen? Ueber die Soziologie des Berufes eines Polizeibeamten. Villingen-Schwenningen: Hochschule fuer Polizei. – 2001.